

<https://doi.org/10.34142/23129387.2025.73.17>

УДК 159.93

ORCID 0000-0002-1699-7859

ORCID 0000-0001-7628-364X

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПОТРЕБ ДОМАШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Олексій І. Кузнецов^{1ABCD}, Марина С. Бондаренко^{2ABCDE}

1 – доцент кафедри психології, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

E-mail: oleksiy.kuznetsov@hnpri.edu.ua

2 - аспірантка кафедри психології, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

E-mail: mbondarenko86@gmail.com

Актуальність дослідження. Гостра кризова військова та політико-економічна ситуація в Україні зумовлює інтерес науковців до проблем однієї з найбільш незахищених категорій суспільства – ВПО та біженців, що є громадянами України та вимушені залишити своє місце проживання через загрозу життю, а також громадян України, що живуть у префронтовій зоні в умовах підвищеного ризику для життя. Не менш важливою є проблема реадaptaції осіб, які повернулися додому, а також тієї верстви населення, що залишилась вдома навіть в умовах війни.

Мета статті – визначити рівень соціально-психологічної адаптації українців із урахуванням фактору функціональності домашнього середовища.

Висновки. У представленому дослідженні було показано як задоволеність умовами проживання на новому місці та досвід міграції позначається на мірі соціально-психологічної адаптації переселенців. Було визначено, що ВПО, що повернулися додому мають нижчі показники адаптивності, ніж біженці, що залишилися у Європі. Загалом адаптивність біженців є вищою, ніж у ВПО.

Досвід зовнішньої міграції позитивно позначився на соціально-психологічній адаптації українців. Внутрішні мігранти, що повернулися додому мають нижчі показники прийняття себе, ніж зовнішні мігранти, що повернулися додому з Європи. Прийняття інших є значно вищим у осіб із досвідом зовнішньої міграції у порівнянні із українцями з досвідом внутрішньої міграції. Неприйняття інших є вищим у біженців та осіб із досвідом зовнішньої міграції. Емоційний комфорт та внутрішній контроль є значно вищими, а емоційний дискомфорт – нижчим у осіб із досвідом зовнішньої міграції у порівнянні із українцями з досвідом внутрішньої міграції.

Зовнішні мігранти із високим рівнем задоволеності потреб домашнім середовищем мають вищі показники як прийняття, так і неприйняття інших, а також як зовнішнього контролю, так і домінування, а ті зовнішні мігранти, що повернулися, при високому рівні задоволеності потреб мають найнижчі показники домінування та зовнішнього контролю.

Ключові слова: мігранти, переселенці, ВПО, війна, соціально-психологічна адаптація, українці, задоволеність потреб домашнім середовищем, базисні потреби, житло.

Satisfaction with the home environment as a factor of socio-psychological adaptation of Ukrainians in war conditions

Oleksiy I. Kuznetsov^{IABCD}, Maryna S. Bondarenko^{IABCE},

*H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Ukraine*

1 –Associate Professor of the Department of Psychology,

E-mail: oleksiy.kuznetsov@hnpu.edu.ua
2 - postgraduate student of the department of Department of
Psychology,
E-mail: mbondarenko86@gmail.com

Relevance of the study. The acute crisis military and political and economic situation in Ukraine determines the interest of scientists in the problems of one of the most vulnerable categories of society - IDPs and refugees, who are citizens of Ukraine and are forced to leave their place of residence due to a threat to their lives, as well as citizens of Ukraine living in the frontline zone in conditions of increased risk to life. No less important is the problem of readaptation of people who have returned home, as well as that segment of the population that remained at home even in conditions of war.

The Aim of the article is to determine the level of socio-psychological adaptation of Ukrainians, taking into account the factor of functionality of the home environment.

Conclusions. The presented study showed how satisfaction with living conditions in a new place and migration experience affect the degree of socio-psychological adaptation of displaced persons. It was determined that IDPs who returned home have lower adaptability indicators than refugees who remained in Europe. In general, the adaptability of refugees is higher than that of IDPs. The experience of external migration has a positive impact on the socio-psychological adaptation of Ukrainians. Internal migrants who have returned home have lower rates of self-acceptance than external migrants who have returned home from Europe. Acceptance of others is significantly higher in individuals with external migration experience compared to Ukrainians with internal migration experience. Non-acceptance of others is higher in refugees and individuals with external migration experience. Emotional comfort and internal control are significantly higher, and emotional discomfort is lower in individuals with external migration experience compared to Ukrainians with internal migration experience. External migrants with a high level of satisfaction of needs with the home environment have higher rates of both acceptance and non-acceptance of others, as well as external control and dominance, and

those external migrants who have returned, with a high level of satisfaction of needs, have the lowest rates of dominance and external control.

Keywords: *migrants, displaced persons, IDPs, war, socio-psychological adaptation, Ukrainians, satisfaction of needs with the home environment, basic needs, home.*

Вступ. Гостра кризова військова та політико-економічна ситуація в Україні зумовлює інтерес науковців до проблем однієї з найбільш незахищених категорій суспільства – ВПО та біженців, що є громадянами України та вимушені залишити своє місце проживання через загрозу життю, а також громадян України, що живуть у префронтонній зоні в умовах підвищеного ризику для життя. Не менш важливою є проблема реадптації осіб, які повернулися додому, а також тієї верстви населення, що залишилась вдома навіть в умовах війни.

Фактор задоволеності потреб домашнім середовищем є важливим у соціально-психологічній адаптації українців в умовах війни. Її високий рівень позитивно позначається на соціально-психологічній адаптації українців, що залишились проживати вдома. Натомість у випадках вимушеної міграції, вона може виступати дезадаптивним чинником, оскільки переселенці, залишаючи зручну і комфортну домівку в нових умовах життя стикаються з низкою побутових та соціокультурних проблем (Бондаренко & Жданюк, 2023; Фоменко, Бондаренко, Шаюк, 2025).

Внутрішньо переміщені особи, що прибувають у нове соціальне середовище, мають на меті змінити свою поточну життєву ситуацію, здійснити мрії, стати успішними, вони перебувають перед потребою знайти себе в новому середовищі, отримати атрибути, властивості й навички, які дозволяють ефективно функціонувати в новій ситуації. Проблеми соціально-психологічної адаптації зумовлюють занепокоєння, зниження рівня самооцінки, відсутність віри у власні здібності, пасивність

і відхід від соціальних контактів та подій (Волошин, 2019). У мігранти труднощі адаптації проявляються у невротизації, тривожності, хронічній апатії, драгтивності, нервозності, безсонні. Окрім цього, негативними чинниками адаптації до нових умов життя виступають несприятливе ставлення до переселенців, соціальне незадоволення або прихована недовіра, часто – дискримінація з боку громадян країни, де перебувають біженці, обмеження свободи в політичній, адміністративній, економічній, соціальній і культурній сферах. Ураховуючи, що проблеми психічного здоров'я та адаптації до нових умов життя як його підґрунтя є невід'ємною частиною повноцінного функціонування та розвитку особистості, доцільним є аналіз особливостей перебігу соціально-психологічної адаптації українців в умовах війни та її чинники.

У процесі соціально-психологічної адаптації біженців відбуваються істотні особистісні трансформації, які проявляються в зниженні самооцінки та рівня домагань, деформації ціннісних орієнтацій і соціальних установок, дезадаптації, а саме в тенденції займати оборонну позицію, в екстернальності та есканізмі. У вишуканих переселенців є вираженою емоційна напруженість та знижений емоційний фон. Процес адаптації до умов життя на новому місці у них має більш складний перебіг, ніж у добровільних мігрантів, адже зачіпає найглибші пласти особистості, найбільш важливим з яких є її ідентичність (Ковтун, 2022).

У результаті труднощів адаптації до нового етнічного середовища у біженців та вимушених переселенців змінюється психологічні стани, погіршується фізичне самопочуття, руйнуються соціальні установки, змінюється світогляд, що призводить до сепаратизму і етнічного нігілізму до крайнього фанатизму і націоналізму, де формується виражений негативний образ етносу, і поведінка індивіда виходить з цього образу; отже, опинившись в новому та незнайомому середовищі біженці

не тільки відчувають психологічний і соціальний дискомфорт, а також можуть нести в собі небезпеку для приймаючого суспільства (Ковтун, 2022).

Одним з чинників соціально-психологічної адаптації та дезадаптації мігрантів та біженців, на нашу думку, є міра функціональності домашнього середовища. Дружність середовища є ключовим терапевтичним фактором і для мігрантів та репатріантів - неважливо, вимушених або добровільних. Оскільки в ситуації розлуки зі звичним місцем проживання посилюється почуття туги та прихильність до рідного місця, нове середовище має бути організоване з урахуванням національних, соціальних та інших особливостей переселенців. Тільки тоді людина зможе адаптуватися до нового місця швидше. Експертиза дружності домашнього середовища необхідна і у разі конфліктних розлучень або в процесі прийняття рішення про усиновлення. Нарешті, багато сімейних конфліктів, пов'язані зі зміною складу сім'ї, також обумовлені якістю відносин членів сім'ї та мірою контролю над домашнім простором (Clapham, 2005).

Незважаючи на зростаючий інтерес наукової спільноти до проблеми взаємовідносин людини та її домашнього середовища, сучасний методичний інструментарій у суб'єкт-середовищній психології розвинений слабо і фрагментарно і дозволяє вивчити лише дискретні дослідні галузі, що передусім визначаються соціальним запитом. Так, наприклад, активно вдосконалюються методичні напрацювання з дослідження алгоритмів вибору людиною нерухомості, що купується; стрімко розвиваються прийоми та засоби вивчення ергономічних та архітектурних переваг житлових будівель, створено опитувальник для оцінки суб'єктивних значень різних параметрів особистого житлового простору, що є тимчасовою територією, гуртожиток (Clapham, 2005).

Мета статті – визначити рівень соціально-психологічної адаптації українців із урахуванням фактору функціональності домашнього середовища.

Результати.

Внутрішні мігранти, що повернулися додому мають нижчі показники адаптивності, ніж ті, що залишилися у Європі (рис. 1). Загалом адаптивність біженців є вищою, ніж у внутрішньо переміщених осіб.

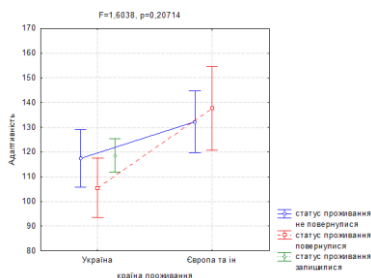

Рис.1 Адаптивність українців із різним статусом та місцем проживання.

Внутрішні мігранти, що повернулися додому мають нижчі показники прийняття себе, ніж ті, що повернулися додому з Європи (рис. 2).

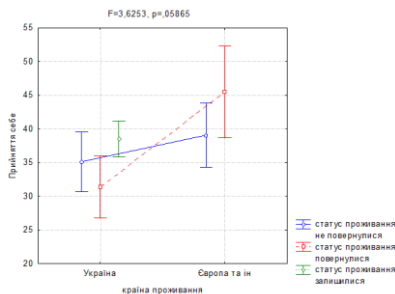

Рис.2 Прийняття себе українців із різним статусом та місцем проживання.

Прийняття інших є значно вищим у осіб із досвідом зовнішньої міграції у порівнянні із українцями з досвідом внутрішньої міграції (рис. 3). Неприйняття інших є вищим у біженців та осіб із досвідом зовнішньої міграції.

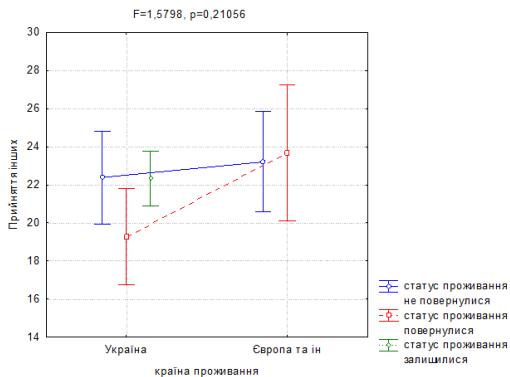

Рис.3 Прийняття інших українців із різним статусом та місцем проживання.

Емоційний комфорт є значно вищим, а дискомфорт – нижчим, у осіб із досвідом зовнішньої міграції у порівнянні із українцями з досвідом внутрішньої міграції (рис. 4).

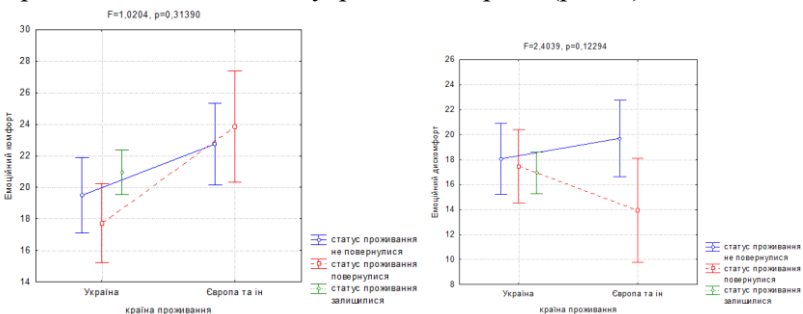

Рис.4 Емоційний комфорт / дискомфорт українців із різним статусом та місцем проживання.

Внутрішній контроль є значно вищим у осіб із досвідом зовнішньої міграції у порівнянні із українцями з досвідом внутрішньої міграції (рис. 5).

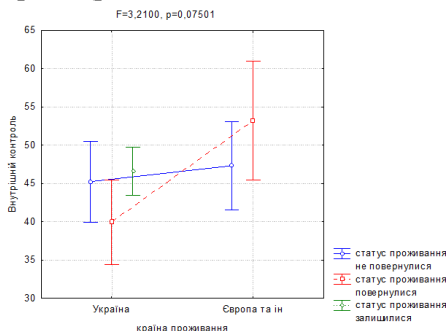

Рис.5 Внутрішній контроль українців із різним статусом та місцем проживання.

Показники домінування та есканізму не відрізняються в українців в залежності від статусу та місця проживання (рис. 6).

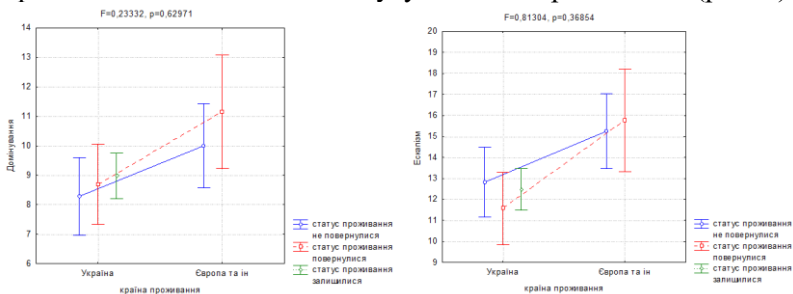

Рис.6 Домінування та есканізм українців із різним статусом та місцем проживання.

Від рівня задоволеності потреб домашнім середовищем у осіб із різним статусом проживання не відрізняється рівень адаптованості.

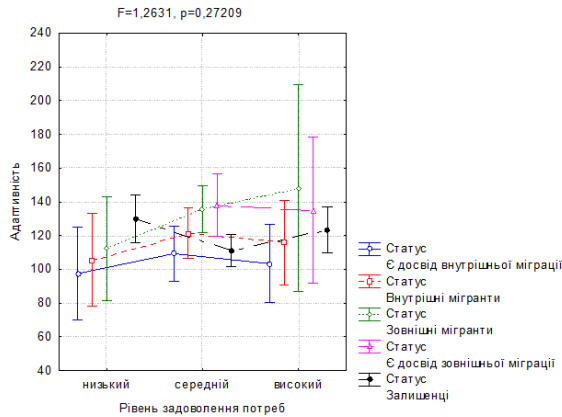

Рис. 7 Адаптивність в залежності від статусу проживання та рівня задоволеності потреб домашнім середовищем.

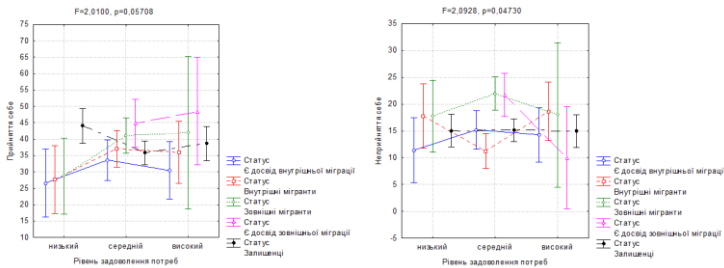

Рис. 8 Прийняття / неприйняття себе в залежності від статусу проживання та рівня задоволеності потреб домашнім середовищем.

На рис.9 показано, що зовнішні мігранти із високим рівнем задоволеності потреб домашнім середовищем мають вищі показники як прийняття, так і неприйняття інших.

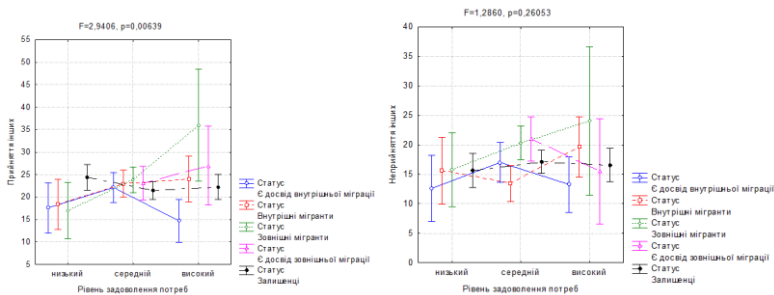

Рис. 9 Прийняття / неприйняття інших в залежності від статусу проживання та рівня задоволеності потреб домашнім середовищем.

На рис. 10 показано, що зовнішні мігранти із високим рівнем задоволеності потреб домашнім середовищем мають вищі показники як зовнішнього контролю та домінування, а ті зовнішні мігранти, що повернулися при високому рівні задоволеності потреб мають найнижчі показники домінування та зовнішнього контролю.

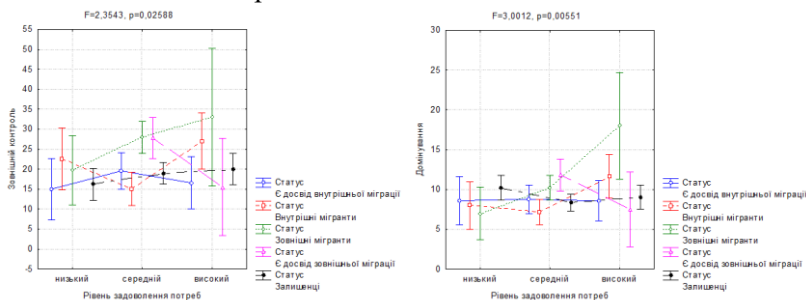

Рис. 10 Зовнішній контроль та домінування в залежності від статусу проживання та рівня задоволеності потреб домашнім середовищем.

Емоційний комфорт / дискомфорт не залежить від статусу проживання та рівня задоволеності потреб домашнім середовищем (рис. 11).

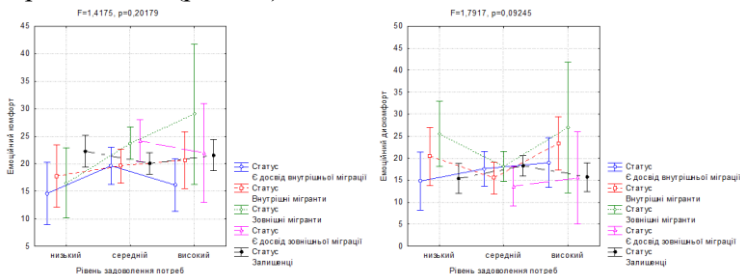

Рис. 11 Емоційний комфорт / дискомфорт в залежності від статусу проживання та рівня задоволеності потреб домашнім середовищем.

Внутрішній контроль / ескапізм не залежить від статусу проживання та рівня задоволеності потреб домашнім середовищем (рис. 12).

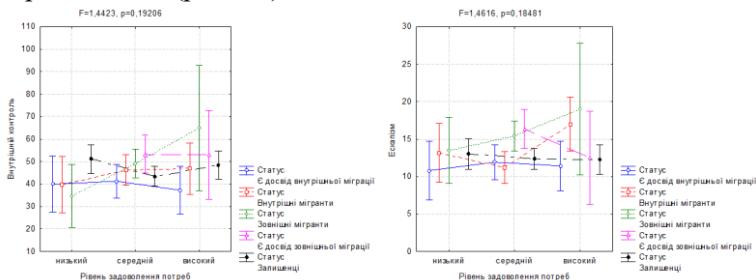

Рис. 12 Внутрішній контроль / ескапізм в залежності від статусу проживання та рівня задоволеності потреб домашнім середовищем.

Висновки.

У представленому дослідженні було показано як задоволеність умовами проживання на новому місці та досвід міграції позначається на мірі соціально-психологічної адаптації

переселенців. Було визначено, що ВПО, що повернулися додому мають нижчі показники адаптивності, ніж біженці, що залишилися у Європі. Загалом адаптивність біженців є вищою, ніж у ВПО.

Досвід зовнішньої міграції позитивно позначився на соціально-психологічній адаптації українців. Внутрішні мігранти, що повернулися додому мають нижчі показники прийняття себе, ніж зовнішні мігранти, що повернулися додому з Європи. Прийняття інших є значно вищим у осіб із досвідом зовнішньої міграції у порівнянні із українцями з досвідом внутрішньої міграції. Неприйняття інших є вищим у біженців та осіб із досвідом зовнішньої міграції. Емоційний комфорт та внутрішній контроль є значно вищими, а емоційний дискомфорт – нижчим у осіб із досвідом зовнішньої міграції у порівнянні із українцями з досвідом внутрішньої міграції.

Зовнішні мігранти із високим рівнем задоволеності потреб домашнім середовищем мають вищі показники як прийняття, так і неприйняття інших, а також як зовнішнього контролю, так і домінування, а ті зовнішні мігранти, що повернулися, при високому рівні задоволеності потреб мають найнижчі показники домінування та зовнішнього контролю.

Література:

Бондаренко М.С., Жданюк Л.О. (2023). Прив'язаність до домівки як фактор соціально-психологічної адаптації українців в умовах військового стану. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. Випуск 68. С. 115-130.

Волошин С.М. (2019). Особливості змісту соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, серпень 2019. № 9. С. 73–76.

Ковтун Е. (2022). Психолінгвістичні особливості концепту «Дім». – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди..

Фоменко К., Бондаренко М., Шаюк Я. (2025). Соціально-психологічна адаптація українців в умовах війни в залежності від рівня функціональності домашнього середовища

Clapham D. (2005). The meaning of housing. A pathways approach // Bristol: The Policy Press.

Отримано: 20 08 2025 року

Прорецензовано: 06 09 2025 року

Прийнято до друку: 21 09 2025 року

